

Az alkonyodó éveiben írt verseiben már állandóan jelen van az általa annyira szeretett Élettől való búcsúzás csöndes, panaszos, olykor rimánkódó hangja. És lehet, hogy lekébe zárva valami ilyen könnyörgéssel, vagy reménykedéssel, vagy bizakodással távozott:

„Ó, Elháríthatatlan,
ne még!

Sok billiónyi sejtem gyötrő,
édes kötelék.
Lábam még hadd legyen láb,
a kéz is lenge kéz,
ép koponyám viselje arcomat,
legyen szemem, mi emberszembe néz.
Lehessek örvény színén buborék,
a semmisülést gátló feszülés,
abroncs a tört pillanat peremén —
lehessek még idő-parányig En!”

(Fohász még egy pillanatért)

LÉVAY ENDRE

EGY TÖREKVÉS SZENVEDÉLYE

SZIRMAI ENDRE: *A magányos óriás I.*

A Szirmai Károly Emlékbizottság és a Szirmai Károly Archívumok kiadása. 1976.

Az elmúlt hónapokban egy olyan könyv jelent meg Münchenben, amely máris érdeklődést váltott ki irodalmunkban. A szerzője: Szirmai Endre, a világhírű orvosprofesszor; a tárgya: Szirmai Károly, a jugoszláviai magyar irodalom egyik legjelentősebb írója, két háború közötti kultúránk egyik vezéralakja.

Szirmai Károly nem volt mellőzöttje irodalmunknak; ezt a háború óta kapott kitüntetésein kívül a Bori Imre irodalomtörténetében kapott helye (amellyel egyik levele szerint igen elégedett volt), valamint Tomán László és Utasi Csaba tanulmányai is ékesen bizonyítják — hogy csak azok nevét említssem, akik az újabb nemzedékek tagjai közül a legtöbbet foglalkoztak vele. Természetes hát, hogy Szirmai Endrét nem sértettség vagy polemikus szándék vezérelte e kötet kiadásában, hanem az atyjáról az irodalmi köztudatban kialakult kép elmélyítése, az eddig csak vázlatosan, szinte kizárólag irodalomesztétikai szempontokból megrajzolt életmű ho-

mályos pontjainak megvilágítása. Nem joggatlanul, hiszen az ifjabb Szirmai serdülőkorában lehetett tanúja apja — nem ritkán sziszifuszinak érzett — szerkesztői vállalkozásának, annak a ma is tiszteletet parancsoló munkának, amely szükségszerűen barátaivá vagy ellenségeivé tette a kultúra ügyével valamilyen módon kapcsolatban álló embereket; — s aminek következtében rá is vonatkozatható, amit Füst Milán állított magáról, hogy életrajza nincs csak munkarajza.

Egy törekvés szenvedélyében leélt élet nemcsak a csúcsaival kápráztat el, hanem a látvány háttérére is kíváncsivá tesz. Szirmai Endre nem látzatokkal igyekszik elvakítani, az apja puritán emléke őt is tárgyilagosságra kötelezi, még ha a tényeket — az emlékiratokra emlékeztetően — privatisztikusan s igen gyakran elfojthatatlan érzelmi hangsúllyal adja is elő. Könyvének jelentősége tulajdonképpen ebben rejlik. Az apa itt csodált és körülrajongott hős, aki eszményképe az igazi közegére a ter-

mészettudományokban felő fiúnak. E különbözőség egy jellegzetes kettőségre is okot ad. A fiú, akinek munkájára úgyszólván az egész világ nagyvadásainak kutatóintézetei kíváncsiak, megértő felülnézetből vallja be az apa — ártatlanságában, eredetiségében megnyerő — bogarait. De elválva is összefonódnak ezek az életutak, s talán együtt, egymást kiegészítve alkotják a Szirmai Endre által is többször említett goethei teljességet.

Azokban nemcsak emlékmozsaiakból, lazán egybeszerkesztett anekdotákból s eddig a nyilvánosság előtt ismeretlen adatokból áll *A magányos óriás*, hanem azoknak a leveleknek a válogatásából is, amelyeket Szirmai Károly a *Kalangya* szerkesztőjeként kapott irodalmunk akkori kiemelkedő képviselőitől: Kende Ferencről, Kázmér Ernőről, Szegedi Emiltől, Herceg Jánostól és másoktól. Mivel a könyvet külföldön adták ki, nem tartjuk hibának, hogy a levelezések egy része folyóiratban vagy önálló kötet formájában már megjelent egyszer nálunk, s azért sem, mert a szerzőnek a könyvben tett ígérete alapján reméljük, hogy e népszerűsítésnek szánt rövidített kiadást a teljes levelezések kinyomatása fogja követni. Sajnos, ennek ellenére is nyilvánvaló, hogy a könyv az irodalomtörténeti összekötő szöveg gyakori hiánya miatt nem tesz eleget maradéktalanul a céljának, és olykor lerövidített, darabos adathalmazzá válik. Pedig megérdemlik e levelek a figyelmünket, mert igen sok közülük a magyar irodalom és a világirodalom legismertebb alakjainak tollából származik. Szirmai Károly többek között Thomas Mann-nal, Ivo Andrićyal, Kosztolányi Dezsővel, Weöres Sándorral, Illés Endrével, Aldous Huxleyval, Karl Jaspersszel, Borisz Paszternákkal, Albert Camus-val is levelezett, — hogy a romániai magyar kultúra legjelentősebb képviselőivel már ne szaporítsuk a névsort. Kár, hogy a könyvnek nincs jegyzetanyaga, amely megmagyarázhatta volna, hogy miért maradt ki Babits Mihály, Németh László és Sinkó Ervin levelezése a válogatásból. A leveleket a novellista és a költő mű-

vészetét méltató tanulmányokból vett idézetek sora követi, amelyben a mi kritikuskainkon kívül magyarországi és más külföldi cikkírók is helyet kaptak. A függelékben kiadatlan írásokat találhatunk s egy nagy verset (*Az idő*), amely a *Napkeletben* kallódnva nem kerülhetett be az *Önkeresés* című könyvecskébe.

A könyvet egyébként a Nobel-díjas Asturias írása vezeti be, amivel kapcsolatban a véleményünk, hogy az ilyen felkérés — különösen miután Szirmai professzor egy ázsiai repülőtéren megmentette az író életét, amiért az nem tudja, hogyan rója le neki háláját — kissé naivnak és meszterkéltnak hat. Szirmai Károlynak egyszerűen nincs szüksége arra, hogy egy Nobel-díjas szavatolja művészi értékeit; egy olyan nagy író, aki valószínűleg sok mindenhez érthet a bibliográfia segédtudományán kívül. Szirmai Endrének kulturális téren is világszerte kiterjedtek a kapcsolatai; ezért mindent megtesz, hogy, miután nemes munkájával igen sok jelentős személyiséget lekötöleztet, édesapja műveit minél több idegen nyelvre lefordíttassa. Kevés magyar író van hát századunkban, akinek annyi műve jelent meg különféle nyelveken, mint Szirmai Károlynak. Ezt az ifjabb Szirmai közeljövőben megjelenő könyve, a *Szirmai Károly műveinek bibliográfiája* lesz hivatott bizonyítani. Erre vonatkozóan az a nézetünk, hogy jobban szeretnénk az élvonalbeli magyar és jugoszláviai magyar írók európai centrumokban való ismertetéséről és lefordításáról hallani, mint arról, hogy a víziók nagy költőjét — akinek legjobb művei szerintünk is világirodalmi rangúak és a legjobb német expresszionista versek mellé állíthatók — arabra és törökre, indonézre, japarára, máltai és thai nyelvre, illetve hindi és urdu nyelvekre fordították. Egyszóval szeretnénk, ha Szirmai Endre úgy képviselné a magyar kultúra ügyét külföldön, ahogyan azt Reményi József tette. Humanizmusát és anyanyelvi kultúrájához való ragaszkodását ismerve ebben talán nem is kételkedhetünk.

VAJDA GÁBOR